

Prevod David MOVRIN

I. Ko se je moral apostol Pavel vpričo kralja Agripa zagovarjati zaradi zločinov, ki jih je bil njegov poslušalec zmožen razumeti, se je v svoji gotovosti glede zmage pri pravdi takoj na začetku zahvalil z besedami: *Mislím, da sem lahko srečen, ker se moram zaradi vsega, kar mi Judje očitajo, danes zagovarjati pred tabo, kralj Agripa, saj temeljito poznaš vse judovske običaje in sporna vprašanja.*⁴ Prej je namreč bral pri Izaiju: *Srečen, kdor govori v ušesa nekoga, ki posluša,*⁵ in je vedel, da govornikove besede hasnejo toliko, kolikor je dojemljiv sodnikov razum. Zato se imam pri tem opraviilu seveda tudi sam za srečnega, ker se bom vpričo izobraženih ušes zagovarjal pred neveščim jezikom, ki me obtožuje bodisi nevednosti bodisi lažnivosti, češ da tujega pisma nisem znal ali pa nisem hotel prav prevesti: prvo je napaka, drugo zločin.⁶ In da me ne bi moj tožnik⁷ obrekoval tudi pri vas, kot je že dolžil

¹ Besedilo je prevedeno po merodajni HILBERGOVI kritični izdaji (*Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum*, 54; Vindobonae 1996). Najpomembnejši komentar Hieronimovega pisma Pamahiju je oskrbel G. J. M. BARTELINK (*Mnemosyne*, suppl. 61; Leiden 1980); marsikatera od spodnjih opomb spada med razine iz njegove potice. Navedene so predvsem realije, ki so potrebne za razumevanje besedila. Obsežnejša verzija s podrobnimi citati je na voljo v prilogi k mojemu diplomskemu delu: *Fidus interpres – zvest prevajalec: očit glavnih tokov v zgodovini evropskega prevajanja iz klasičnih jezikov*. Ljubljana 2000. (Izvod hrani knjižnica Oddelka za klasično filologijo na Filozofski fakulteti.)

² Pamahij je bil Hieronimov mladostni sošolec (oba je učil slovničar Donat). Ko mu je leta 398 umrla žena Pavlina, je navkljub svojemu senatorskemu položaju in zgranzanju drugih senatorjev postal menih.

³ Naslov pisma (*De optímo genere interpretandi*) se navezuje na Ciceronov spis »O najboljši vrsti govornikov« (*De optímo genere oratorum*), ki ga v petem poglavju Hieronim tudi citira *in extenso*. Slovenski prevod ohranja to navezavo, čeprav za ceno nekoliko okorne dikcije; kljub vsemu zveni *O najboljši vrsti prevajanja* še vedno precej bolje kot pa *O najboljšem načinu govornikov*.

⁴ Apd 26, 2-3.

⁵ Prd 25, 9.

⁶ Nasprotje *error – crimen* se v latinščini pogosto pojavlja; najbolj znano je iz Ovidija.

⁷ Rufin iz Ogleja (fl. 390) je bil Hieronimov mladostni prijatelj; ko je Hieronim okrog leta 393 podvomil v Origenovo pravovernost in s tem v zvezi kritiziral tudi škofa Janeza iz Jeruzalema, se je Rufin postavil na stran svojega škofa in prijateljstva je bilo – po več desetletjih – takrat konec. Tudi Rufin je bil plodovit prevajalec: poleg Origena je prevajal tudi Evzebij, Gregorja iz Nacianca in mnoge druge.

škofa Epifanija, v svoji lahkotnosti, s kakršno vse to govori, in v svoji nebrzdanosti, zaradi katere ima vse za dovoljeno, pošiljam to pismo, ki naj pouči o resničnem položaju tebe in po tebi vse, ki nas imajo za vredne svoje ljubezni.

II. Pred približno dvema letoma je omenjeni škof Epifanij poslal škofu Janezu⁸ pismo, mu očital nekatere nauke in ga nato na blag način povabil, naj se jih pokesa. Primerke tega pisma so v Palestini razgrabili kot za stavo, mogoče zaradi pomembnosti pisca, mogoče zaradi lepote napisanega. V našem malem samostanu je bil takrat mož, ne ravno neznan v svojih krogih, Evzebij iz Kremone. Ko se je to pismo spreletavalo od ust do ust⁹ in so ga tako učeni kot neuki občudovali zaradi nauka in čistega jezika, me je začel vztrajno prositi, naj mu ga prevedem v latinščino in ga zaradi lažjega razumevanja jasneje razložim, saj je kazal globoko nepoznavanje grščine. Storil sem, kar je hotel: poklical sem hitrega pisarja ter mu urno in v naglici narekoval, zraven pa na rob strani na kratko zabeležil, kakšna je vsebina posameznih poglavij – na vse pretege me je namreč prosil, naj to storim posebej zanj. Nato sem od njega zahteval, naj spis shrani doma, tako da ne bo mogel priti v javnost.¹⁰ Od stvari je tako minilo leto in šest mesecev, ko se je omenjeni prevod iz njegovih omar s pomočjo izvirne prevare preselil v Jeruzalem.¹¹ Neki lažni menih je namreč zaradi prejetega denarja (razume se seveda, da ga je dobil) ali zaradi zastonske hudobije (kot brez uspe-

⁸ Janez je bil škof v Jeruzalemu (386-417); Hieronim je proti njemu napisal cel spis, kjer ga je obtoževal origenizma. *Origen* (185-253) je bil eden najvplivnejših zgodnjekršćanskih teologov; ukvarjal se je predvsem s Svetim pismom, ki ga je razlagal na alegorični način. Njegov opus je ogromen; kot pravi sam Hieronim, je napisal več, kot more kdorkoli drug prebrati. Ker se v svojem času še ni mogel opreti na koncilске opredelitve, je marsikje zašel s poti ortodoksije; nasprotniki so to očitali predvsem štirim trditvam: I.) Da so človeške duše obstajale že prej in da je njihova ujetost v človeška telesa kazen za grehe, ki so jih takrat zagrešile. II.) Da je prej obstajala tudi Kristusova človeška duša, ki je bila združena z Božjo naravo še pred utelešenjem Božjega Sina, o katerem poročajo evangeliji. III.) Da se bodo snovna človeška telesa po vstajenju preobrazila v povsem duhovna. IV.) Da bo – po Kristusovem posredovanju – na koncu odpuščeno vsem, celo hudiču. – Njegov nauk je bil kasneje obsojen in njegovi spisi so pretežno izgubljeni, nekatere nastavke pa je zelo plodno uporabil sv. Gregor iz Nise.

⁹ Enijev verz: *vivos volūto per ora virum*.

¹⁰ Podobno Hieronim tudi v predgovoru k prevodu Ezrove in Nehemijeve knjige prosi dva prijatelja, naj se zadovoljita z zasebnim branjem in naj knjige ne nosita javnosti pred oči (... *ut privata lectione contenti librum non efferatis in publicum*). Kritični raziskovalci dvomijo, da je bil prevod res namenjen izključno Evzebiju iz Kremone: Hieronim – tudi sam hud nasprotnik origenizma – v svojih predgovorih k delom, ki niso namenjena javnosti, običajno prosi naslovljenca, naj besedila ostanejo v ožjem krogu bralcev (torej ne samo pri njem).

¹¹ Očitno je prevod prišel v roke škofu Janezu.

ha stalno zatrjuje podkupovalec)¹² vzel njegove papirje in jih ukradel, nato pa postal izdajalec Juda in dal nasprotnikom priložnost, da lajajo vame in me pri neizkušanih v javnosti dolžijo potvarjanja, češ da nisem podal besede z besedo,¹³ da sem namesto *spoštovani* napisal *predragi* in da sem v zlonamernem prevodu – kar bi bilo greh reči – besedo *aidesimōtatos* namenoma izpustil.¹⁴ Takšne in podobne neumnosti so moji zločini.

III. Še preden začnem odgovarjati glede prevoda, bi rad vprašal tiste, ki hudobijo imenujejo prebrisanost: Odkod vam primerek pisma? Kdo vam ga je dal? Kako lahko spravljate v javnost to, kar ste kupili z lopovščino? Kaj bo pri ljudeh še varnega, če svojih stvari ne moremo več ohraniti v zasebnosti niti z zidovi in omarami? Če bi spravil ta vaš zločin pred sodišče, bi vas tožil po zakonih, ki v dobro državne blagajne nalagajo kazni tudi naznaniteljem in ob obravnavanju ovadbe obsodijo tudi ovaduha; očitno odobravajo korist, nakane same pa ne. Že davno tega je cesar Teodozij obsodil na smrt Hezihija, bivšega konzula, ki ga je patriarh Gamalijel začel preganjati z žgočim sovraštvom, ker mu je podkupil tajnika in vdrl v njegov arhiv. V starih zgodbah beremo tudi o učitelju, ki je izdal faliskiše otroke – pa je bil nato zvezan, izročen otrokom in poslan nazaj k tistim, ki jih je izdal, da bi si rimsko ljudstvo ne nakopalo lopovske zmage. Tudi Fabriciju se ni zdelo prav, da bi Pira, kralja v Epiru, ki se je zaradi rane zdravil v taboru, ubil s pomočjo njegovega izdajalskega zdravnika; tega je zato raje zvezanega poslal h gospodarju, saj zločina celo pri nasprotniku ni odobral. Kar varujejo državni zakoni, kar varujejo sovražniki, kar je prepovedano v vojnah in med orožjem, to nam je med menihi in Kristusovimi duhovniki ostalo brez zaščite. Potem se pa nekdo od njih drzne še zatleskati s prsti in ves namrščen izjaviti: »Pa kaj potem, če mu je plačal, če ga je podkupil? Storil je, kar mu je pač koristilo.« Čudovita obramba pokvarjenosti! Kot da tudi roparji in tatovi in morski razbojniki ne počnejo tega, kar jim koristi. Ko sta Ana in Kajfa zapeljala nesrečnega Juda, sta gotovo storila to, kar sta imela za koristno zase.

IV. Po svojih lističih rad pisarim razne traparije, zapisujem opombe k Svetemu pismu, se nazaj znašam nad žaljivci, delam vaje v slogu in jih nato odložim kot za boj priostrene puščice. A dokler teh izmislekov ne objavim, celo psovke niso zločini, še več, niti psovke niso, če ušesa javnosti ne vejo

¹² *Nomina sunt odiosa*; mišljen je Rufin.

¹³ Ključna obtožba: *me verbum non expressisse de verbo*. Ta izraz je za dobesedno prevajanje prvič uporabil Terencij.

¹⁴ Laskavega pridevka *αἰδεσιμώτατος*, *prečastiti*, Hieronim pri škofu Janezu iz Jeruzalema mogoče le ni izpustil po nesreči.

zanje.¹⁵ Ti pa kvariš uboge sužnje, podkupuješ kliente in z zlatom prodiraš k Danaji,¹⁶ kot beremo v pripovedkah, nato pa se še delaš, da tega nisi storil, in dolžiš potvarjanja mene, pri čemer že s samo obtožbo priznavaš veliko hujši zločin kot je ta, ki ga pripisuješ meni? Drug¹⁷ te sumi herezije, drug izkrivljenih naukov: molčiš, njemu samemu se ne drzneš odgovoriti, spravljaš se pa na prevajalca, spletkariš okoli zlogov in misliš, da ti bo cela obramba uspela, če boš ponižal tistega, ki molči. Pa si misli, da sem se v prevajanju zmotil ali kaj izpustil (saj je to vsa opora tvojega početja, to je tvoja obramba). Ali mogoče zato ti nisi heretik, če bi bil jaz slab prevajalec? S tem, kar pravim, te nisem prepoznal kot heretika – tisti naj ve, ki je obtožil, tisti je prepoznal, ki je pisal, – povem pa, da je višek neumnosti, če od nekoga obtoženi toži nekoga drugega in išče tolažbo v rani spečega, medtem ko je njegovo lastno telo prebodeno z vseh strani.

V. Doslej sem govoril tako, kot da bi v pismu kaj spremenil in da bi bila v preprostem prevodu lahko napaka, ne pa zločin. Ampak zdaj naj pismo samo priča o tem, da se ni po smislu nič spremenilo, da ni nič dodanega in noben nauk izmišljen; *ko ne razumejo, storé, da ne razumejo prav nič*,¹⁸ in ko hočejo razkrinkati tujo nesposobnost, izdajajo svojo lastno. Sam namreč ne le priznavam, temveč svobodno in naglas izpovedujem,¹⁹ da pri predstavljanju iz grščine – z izjemo Svetega pisma,²⁰ kjer je skrivnost celo besedni

¹⁵ Zanimiva vzporednica k – nekoliko oportunističnemu – argumentiranju v tem stavku je Hieronimov napad na Rufina v nekem drugem spisu, kjer je izhodišče diametralno nasprotno: »*Prosim te, povej, si papirje pisal zato, da bi jih skrili, ali da bi jih izdal? Če si jih hotel skriti, zakaj si jih potem sploh pisal? Če si jih hotel izdati, zakaj si jih skrival?*« (Dic, oro te, celandas schedulas scripseras an prodendas? Si ut celares, cur scripsisti? Si ut proderes, cur celabas?)

¹⁶ Spet znamenje Hieronimove literarne širine, motiv Danaje se zaradi nekoliko kočljive tematike v patristični literaturi sicer le redko pojavlja. Zgornja razlaga mita je racionalistična: zlati dež pomeni podkupovanje stražarjev.

¹⁷ Namreč avtor pisma, Epifanij iz Salamine.

¹⁸ Citat je iz Terencija, vendar – kot nekaj vrstic kasneje Horacijev – prikrojen: Terencij uporabljala *ne* kot vprašalno členico (*faciuntne intellegendo ut nil intellegant?*), Hieronim pa kot nikalnico (*faciunt ne intellegendo ut nihil intellegant*).

¹⁹ Ključni stavek v pismu, ki povzema celotno vsebino: *Ego enim non solum fateor, sed libera voce profiteor me in interpretatione Graecorum absque scripturis sanctis, ubi et verborum ordo mysterium est, non verbum e verbo, sed sensum exprimere de sensu.*

²⁰ V nasprotju z uveljavljenim načinom prevajanja veljajo za Sveto pismo drugačna merila: o tem pričajo številni odlomki v Hieronimovih spisih in njegovi prevodi sami. Tudi ko prevaja besedila ali izraze, ki so pomembni z dogmatičnega stališča, se pogosto zateče k dobesednemu prevajanju, čeprav po drugi strani tako v besedah kot v dejanju večkrat ravna tudi drugače in poudarja, da ima prednost pomen, ne pa besede. Pri prevajanju Svetega pisma ga je poleg tega močno vezala tudi ustaljena raba, *consuetudo*, saj se ni smel preveč oddaljiti od uveljavljenih prevodov, zlasti pri tistih, ki so jih verniki dobro poznali iz liturgije. Vseeno je analiza pokazala, da

red – ne prevajam besede z besedo, temveč smisel s smislom.²¹ In pri tej stvari imam za učitelja Tulija,²² ki je prevedel Platonovega Protagora, Ksenofontovo Gospodarjenje in dva prekrasna, drug proti drugemu naperjena govora Ajshina in Demostena.²³ Zdaj ni čas, da bi govoril, koliko je tam izpustil, koliko dodal in koliko spremenil, da bi posebnosti drugega jezika posredoval z lastnimi. Zadošča mi sama veljava prevajalca, ki v uvodu k tema govoroma pravi takole:²⁴

... zdelo se je prav, da se lotim dela, ki bo marsikomu koristilo pri učenju, čeprav sam nimam potrebe po njem. Iz atiščine sem prevedel mojstrska med seboj nasprotujoča si govora dveh najbolj nadarjenih govornikov, Ajshina in Demostena. Nisem ju prevedel kot tolmač, temveč kot govornik, tako da sem ohranil iste misli z njihovo obliko in figurami ter prilagodil

njegovi svetopisemski prevodi še vedno niso suženjski: tako pogosto na različnih mestih uporablja raznovrstne izraze za besede ali fraze, ki so v izvorniku ves čas enake, včasih pa poseže tudi po literarni ali kritični interpretaciji.

²¹ Hieronim se torej zavestno navezuje na antično prevajalsko tradicijo. Njegova prevajalska izhodišča so sicer v grobem jasna, v podrobnostih pa se zdijo nekoliko nekonsistentna. Primer za to je že zgornje pismo, saj v nadaljevanju (7 ss.) tudi pri svetopisemskih besedilih izhaja iz principa *sensus de sensu*, čeprav je ravnokor poudaril, da velja tu načelo *verbum de verbo*. Podobno je z njegovimi uvodi k posameznim svetopisemskim knjigam. Pri Esteri omenja dobesedno prevajanje (*verbum e verbo expressius transtulit*), pri Juditi je prevajal bolj po smislu (*magis sensum e sensu quam ex verbo verbum transferens*), pri Jobu pa se drži zlate sredine in iz prevoda zdaj odmevajo besede, zdaj misli, zdaj pa oboje hkrati (*ex ipso Hebraico, Arabicoque sermone, et interdum Syro, nunc verba, nunc sensus, nunc simul utrumque resonabit*). To nedoslednost morda nekoliko pojasnjuje njegovo ravnanje pri eksegetskih spisih, kjer se k prevajanju *ad verbum* zateče takrat, ko hoče natančno pojasniti kakšno nejasno besedilo ali besedo. Vprašanje je natančneje obravnavano prav v tej številki revije *Keria*, v članku *Hieronimov prevajalski credo*.

²² Mišljen je Mark Tulij Ciceron, ki je poudarjeno zastopal načelo *sensum de sensu* in to s svojimi prevodi grških literarnih in filozofskih besedil dokazoval tudi v praksi. Zanimiva je primerjava obeh prevajalcev: Hieronim je opazno bolj natančen. Manj parafrazira, grške participe redkeje razveže v odvisnike, dobesedno prevaja tudi grške sestavljenke (na kar je delno gotovo vplivalo tudi dejstvo, da je bila latinska krščanska terminologija v njegovem času v dobršni meri že izoblikovana). Hkrati pa se vidno trudi ohraniti ciceronijansko čistost in je zelo previden pri neologizmih.

²³ Gre za govora *Contra Ctesiphontem* in *De Ctesiphonte* (bolj znan kot *De corona*).

²⁴ Tu Hieronim Cicerona celo citira, čeprav je svoje čase obljubil, da ga še bral ne bo več, ker mu je v morastih sanjah Kristus z besedno igro očital, da je »kikeronijan«, ne kristjan. *Ciceronianus es, non Christianus!* Rufin se je iz njega norčeval, češ da je dano besedo požrl in da se v njegovih spisih kar naprej pojavlja *Tullius noster*, zraven pa kot očiten dokaz navedel prav zgornji odlomek, kamor je Hieronim vstavil celo poglavje iz Ciceronovega spisa (... *capita integra dictata ex codice Ciceronis inseruit*). Hieronimu se je zato zdelo potrebno še enkrat zatrditi: »Prisežem lahko, da tega resnično nisem več bral, odkar sem prišel iz šole.« (*Iurare possum me postquam egressus de schola sum, haec nunquam omnino legisse.*) Sklepa torej po lastnih besedah ni prelomil in citat je samo spomin iz šolskih dni.

besede naši rabi. Ni se mi zdelo potrebno, da bi podajal besedo z besedo, ohranil pa sem uso slogovno vrednost besed in njihov učinek. Nisem imel namreč za svojo dolžnost, da bralcu besede naštejem, temveč da mu jih nekako odtehtam.

In na koncu govora spet pravi:

Upam, da sem govora obeh prevedel tako, da sem izkoristil vse njune vrline, torej misli, njihove figure in notranjo razporeditev, besede pa posnel v tolikšni meri, da se ne bodo bodle z našo govorico, kot bi vse skupaj iz grščine sploh prevedeno ne bilo; obdeloval sem ju namreč tako, da bi slog ostal enak (in tako naprej).

Pa tudi Horacij, pronicljiv in učen mož, je v Pesniški umetnosti izobraženemu prevajalcu naročil natančno isto:

Ne posreduj besede z besedo, kot zvest prevajalec.²⁵

Terencij je prevajal Menandra, Plavt²⁶ in Kajkilij stare komike: so se obežali na besede, ali so v prevodu raje ohranili okrasje in lepoto?²⁷ Čemur vi pravite zvesto prevajanje, to imenujejo izobraženci *kakozēlia*.²⁸ Zato sem tudi sam po zgledu takšnih avtorjev pred kakšnimi dvajsetimi leti zapadel v podobno zmoto, ne da bi seveda vedel, da mi jo boste očitali. Ko sem prevajal Evzebijev delo *Chronikon* v latinščino, sem v uvodu med drugim napisal tole:

Težko je ves čas ostati v mejah tujih vrstic, ki jim slediš, veliko napora je treba, da nekaj, kar je v tujem jeziku dobro povedano, ohrani enako lepoto

²⁵ Horacijev verz *ne posreduj besede z besedo, kot zvest prevajalec* (*nec verbum verbo curabis reddere fidus / interpres* – *Ars* 133 s.), ki opredeljuje ravnanje *zvestega prevajalca*, je slovnično dvoumen in se ga da samega zase razumeti na dva načina: *a*) ne posreduj besede z besedo, kot (to počne) zvest prevajalec (zvest prevajalec torej prevaja dobesedno), ali pa *b*) kot zvest prevajalec (kar si) ne posreduje besede z besedo (zvest prevajalec torej *ne* prevaja dobesedno). Šele iz konteksta se da razbrati, da je pri Horaciju mišljena prva inačica, saj daje nauke pesniku, ki si mora privoščiti ustvarjalno svobodo, ne pa zvestemu prevajalcu. Hieronim verz razume po svoje in ga tu napačno navaja v smislu drugega prevoda; s tem je vplival na recepcijo tega mesta v srednjem veku in kasneje.

²⁶ Kajkilija Hieronim najbrž ni poznal, pač pa je pri svojem učitelju Donatu med šolsko lektiro obravnaval Terencija, da Plavta, h kateremu se je svojčas zatekal po tolažbo, sploh ne omenjamo. V že omenjenem pismu (*Ep.* 22) odkrito prizna: »*Po solzah, ki so mi zaradi spomina na pretekle grehe prvinele z dna srca, sem vzel v roke Plavta.*« (*Post lacrimas, quas mihi praeteritorum recordatio peccatorum ex imis visceribus eruebat, Plautus sumebatur in manibus.*)

²⁷ Prav lepota prevoda je za Hieronima pomembna izhodiščna točka, kot pravi v nekem kasnejšem pismu: »*Načelno ohranjamo izbran latinski jezik pousod, kjer zaradi tega ne pride do spremembe pomena.*« (*Et nos hoc sequimur, ut ubi nulla de sensu est inmutatio, Latini sermonis elegantiam conservemus.*)

²⁸ *Κακοζήλια*, dobesedno 'napačna vnema', pomeni toliko kot *pomanjkanje dobrega okusa*; Hieronim jo očita dobesednim, a idiomatično napačnim prevodom. Njeno nasprotje je lep in naraven jezik, torej *blagozvočnost*, *εὐφωνία*.

tudi v prevodu. Nekaj je označeno z eno samo posebno besedo; nimam svoje, s katero bi to izrazil, in ko skušam zadeti smisel v polnosti, z dolgim obhodom uničim pretehtanost kratke poti. Potem je tu še kakšen zlomljen hiperbaton, neenakost sklonov, različnost figur; konec koncev je vsak jezik samo svoj in, da tako rečem, samo sebi domač. Če prevajam dobesedno, zveni nesmiselno; če pa zaradi nuje spremenim kakšno podrobnost v zaporedju ali v jeziku, se bo zdelo, da sem se umaknil pred prevajalčevo nalogo.²⁹

Po številnih stvareh, ki bi jih bilo zdaj odveč navajati, sem dodal še tole:

In če se komu ne zdi primerno, v prevodu predrugačiti mikavnost jezika, naj v latinščino dobesedno prevede Homerja, še več, v svoj jezik naj ga prevede v prozi: zagledal bo smešen besedni red³⁰ in pesnika, mojstra besede, ki bo komaj govoril.

VI. Da pa bi ne bila veljava mojih besed preveč neznatna – čeprav sem hotel samo pokazati, da že od mladega ne prevajam besed, ampak misli – si v knjigi, ki opisuje življenje blaženega Antona,³¹ kar sam preberi, kakšen naj bo kratek uvod o tem vprašanju:

Dobeseden prevod iz enega jezika v drugega zastre čute in jih zaduši, kot bohoten plevel posevke. Ko govorjenje služi sklonom in figuram, z dolgim okolišenjem le s težavo razloži tisto, kar bi se dalo jasno povedati na kratko. Tega sem se zato izogibal in na tvojo³² prošnjo prevedel blaženega Antona tako, da ne manjka nič od smisla, čeprav manjka katera od besed. Drugi³³ naj kar prežijo na zloge in na črke,³⁴ ti pa išči misli.

²⁹ Večno prevajalčevo razpetost med lepoto in natančnostjo omenja Hieronim tudi v enem izmed kasnejših pisem: »... nekdo, ki iz grščine karkoli spreminja, ne prevaja, temveč sprevača, hkrati pa se nekdo, ki bi rad ohranil lepoto jezika, tudi dobesednega prevoda ne more lotiti.« (... dum et mutare quippiam de Graeco, non est vertentis, sed evertentis; et eadem ad verbum exprimere nequaquam eius qui servare velit eloquii vetustatem.)

³⁰ Poetični besedni red, ki je v heksametru zaradi metričnih zahtev sprejemljiv, deluje v prozi seveda absurdno.

³¹ Napisal ga je Atanazij, prevedel pa Evagriji iz Antiohije.

³² Mišljen je neki prezbiter Inocencij, ki mu je Evagrijev prevod posvečen.

³³ Vita Antonii je namreč izšla že nekaj let prej v prevodu nekega drugega, nam neznanega prevajalca, ki ga Evagriji tukaj med vrsticami kritizira zaradi prevelike dobesednosti.

³⁴ Čeprav Hieronim (z Evagrijem vred) 'obešanje na zloge' v teoriji in praksi na splošno obravnava s prezirom, se včasih filolog v njem še kako zave njihove pomembnosti: »Vem, da v latinščini sestavljenke, kot so 'sodediči', 'soudje' in 'soudleženci' ne zvenijo lepo. Toda ker je tako v grščini in ker je v Svetem pismu vsaka beseda, zlog, naglasno znamenje ali pika nabita s pomenom, smo raje tvegali pri sestavljanju in zgradbi besed kot pri razumevanju.« (Scio appositionem coniunctionis eius, per quam dicitur 'cohaeredit' et 'concorporales' et 'compaticipes' indecoram facere in Latino sermone sententiam. Sed quia ita habetur in Graeco, et singuli sermones, syllabae, apices, puncta in divinis Scripturis plena sunt sensibus; propterea magis volumus in compositione structuraque verborum, quam intelligentia periclitari.)

Če bi hotel navesti pričevanja vseh, ki so prevajali po smislu, bi se dan prej končal. Za zdaj naj bo dovolj, če omenim Hilarija Spoznavalca,³⁵ ki je iz grščine prevedel v latinščino številne pridige k Jobu in razprave o psalmih; ni se obešal na spečo črko, ni se poskušal v prisiljenem prevajanju zarobljencev, temveč je misli kot ujetnice zmagoslavno prenesel v svoj jezik.

VII. Seveda ni to za druge svetne ali cerkvene može nič čudnega, saj so prevajalci Septuaginte, evangelisti in apostoli počeli isto pri Svetem pismu. Pri Marku³⁶ beremo, da je Gospod rekel:

Talita kum,

in takoj zraven:

kar v prevodu pomeni: Deklica, rečem ti, ustani.

Kar obtožite evangelista lažnivosti, ker je dodal *rečem ti*, ko je v hebrejščini³⁷ samo *deklica, ustani*; da bi naredil vse skupaj *emphatikōteron*³⁸ in dal čutiti pomen tega, ki kliče in ukazuje, je dodal *rečem ti*. Ko je izdajalec Juda vrnil trideset srebrnikov in so zanje kupili lončarjevo njivo, je pri Mateju³⁹ spet napisano:

Tedaj se je izpolnilo, kar je napisal prerok Jeremija, rekoč: In vzeli so trideset srebrnikov, ceno ocenjenega, ki so ga ocenili Izraelovi sinovi, in jih dali v lončarjevo njivo, kakor mi je naročil Gospod.

Tega ni pri Jeremiju nikjer najti,⁴⁰ je pa pri Zahariju,⁴¹ s čisto drugimi besedami in v povsem drugačnem zaporedju. Prevod Septuaginte ima recimo takole:

In rekel jim bom: Če vam je prav, mi dajte plačilo, ali pa odklonite. In odtehtali bodo moje plačilo, trideset srebrnikov. In Gospod mi je rekel: Položi jih na žgalni oltar in premisli, če je potrjeno, kot so me potrdili. In vzel sem trideset srebrnikov in jih v Gospodovi hiši spustil na žgalni oltar.

Očitno je, kako zelo se Septuagintin prevod razlikuje od evangelistovega pričevanja. Ampak tudi v hebrejščini so besede drugačne,⁴² skorajda nasprotne, čeprav je pomen enak:

³⁵ Bolj znan kot Hilarij iz Poitiersa. Tudi ta je zavračal dobesedno prevajanje.

³⁶ Mk 5, 41.

³⁷ Pravzaprav v aramejščini; v širšem smislu lahko stoji *lingua Hebraea* tudi namesto *lingua Syrochaldaica*.

³⁸ Primernik stilističnega termina ἐμφαιτικῶς, ki pomeni 'poudarjeno, krepko'.

³⁹ Mt 27, 9-10.

⁴⁰ V ozadju je spet polemika: Origen piše, da se omenjeni odlomek navezuje na Jeremijeve apokrifne spise (*secreta Ieremiae scriptura*), saj je iz apokrifov citiral tudi Pavel (1 Kor 2, 9; 2 Tim 3, 8). Hieronim je do tega mnenja zelo skeptičen.

⁴¹ Zah 11, 12-13 se z navedenim odlomkom v resnici ujema bolj kot pa Jer 33, 6. Težavo je razložil že Avguštin: citat je kombinacija odlomkov iz obeh prerokov, evangelist pa omenja samo tistega, ki je bolj znan. Isto prakso najdemo pri Marku (Mr 1, 2): ta pripisuje Izaiju besedilo, ki se deloma navezuje na Malahija.

⁴² Medtem ko gre pri večini ostalih navedenih primerov le za odstopanje novozavez-

In rekel sem jim: Če je to v vaših očeh prav, prinesite moje plačilo; če ni, dajte mir. In odtehtali so moje plačilo, trideset srebrnikov. In Gospod mi je rekel: Vrzi to v zakladnico, krasno ceno, s katero so me ocenili. In vzel sem trideset srebrnikov in jih v Gospodovi hiši vrgel v zakladnico.

Naj obdolžijo poneverbe apostola, ker se ne ujema niti s hebrejskim izvirnikom niti s Septuagintinim prevodom in se, kar je še hujše, moti v imenu, ko namesto Zaharija navaja Jeremija; ampak tako se ne govori o nekom, ki je hodil po Kristusovih stopinjah, ki mu ni šlo za hlastanje po besedah in zlogih, temveč za postavljanje smiselnih naukov.⁴³ Poglejmo si drugo pričevanje istega Zaharija, ki ga je evangelist Janez podal po hebrejskem izvirniku.⁴⁴

Gledali bodo vanj, ki so ga prebodli,
namesto česar beremo v Septuaginti:

*Kái epiblēpsontai prōs me, anth' hon enōrchēsanto,*⁴⁵

v latinskem prevodu pa:

In ozirali se bodo k meni zaradi tega, kar so zasramovali oziroma zasmehovali.

Tu se razlikujejo evangelist, Septuaginta in naš prevod, pa vendar se ta izrazna raznolikost ujema v edinosti Duha. Pri Mateju⁴⁶ beremo tudi, kako Gospod apostolom napoveduje beg in to sam podkrepi z Zaharijevim pričevanjem, ko pravi:

Pisano je: Udaril bom pastirja in ovce se bodo razkropile.

V Septuaginti in v hebrejščini pa je čisto drugače; oseba, ki govori, namreč ni Bog, kot bi rad evangelist, temveč prerok,⁴⁷ ki prosi Boga Očeta:

Udari pastirja in ovce se bodo razkropile.

Rekel bi, da je na tem mestu po pameti nekaterih evangelist zakrivil greh, ker si je drznil prerokove besede pripisati samemu Bogu. Omenjeni evangelist⁴⁸ piše tudi, da je na angelovo opozorilo Jožef vzel dete in njegovo mater, šel v Egipt in tam ostal vse do Herodove smrti, da bi se izpolnilo, kar je Bog rekel po preroku: Iz Egipta sem poklical svojega sina. V naših izdajah tega ni, pri preroku Ozeju pa po hebrejskem izvirniku piše:

nega besedila od LXX, se zgornji odlomek tudi s hebrejskim izvirnikom ne ujema. Sicer skuša Hieronim pokazati dvoje: da so evangelisti pri razlikah med hebrejščino in LXX posegali predsem po izvirniku, poleg tega pa niso prevajali *ad verbum*, temveč *ad sensum*.

⁴³ S trditvijo, da apostoli in evangelisti niso hoteli prevajati dobesedno, temveč *sententias dogmatum ponere*, Hieronim spet podkrepi svojo lastno tezo (*non verbum de verbo, sed sensum de sensu*).

⁴⁴ *Iuxta Hebraicam veritatem*: značilen Hieronimov izraz, ki že sam po sebi poudarja večvrednost izvirnika.

⁴⁵ Jn 19, 37: καὶ ἐπιβλέψονται πρὸς με ἀνθ' ὧν ἐνωρχήσαντο.

⁴⁶ Mt 26, 31.

⁴⁷ Zah 13, 7.

⁴⁸ Mt 2, 13-15.

Kajti Izrael je otrok, ljubil sem ga in iz Egipta sem poklical svojega sina.
Septuaginta namesto tega na istem mestu prevaja:

Kajti Izrael je dete in ljubil sem ga in iz Egipta sem poklical njegove sinove.

Je treba sploh še zavračati tiste, ki so drugače prevedli to mesto, tako pomembno za Kristusov zakrament, ali pa jim je kot ljudem bolje odpustiti, v skladu z Jakobovo⁴⁹ mislijo: *V marsičem vsi grešimo; in če kdo ne greši z besedo, je to popoln mož, zmožen obrzdati vse telo?*

Pri istem evangelistu⁵⁰ je napisano:

Ko je prišel, se je naselil v mestu, ki mu pravijo Nazaret, da bi se izpolnilo, kar je bilo rečeno po preroku, da se bo imenoval Nazarečan.

Zdaj naj pa prepirljivi in mrzki kritiki vseh razprav odgovorijo, kje berejo kaj takega! Poučili nas bodo, da je to pri Izaiju. Tóda na tistem mestu, kjer po našem branju in prevodu piše:

Mladika bo pogнала iz Jesejeve korenike in cvet bo zrasel iz korenine,
je v hebrejščini⁵¹ napisano, kot zahteva *idioma* tega jezika:

Mladika bo pogнала iz Jesejeve korenike in Nazarečan⁵² bo zrasel iz njegove korenine.

Zakaj so v Septuaginti to izpustili? Dobesedno se res ne sme prevajati, skrivnost prikriti ali jo izpustiti je pa bogoskrunstvo!

VIII. Pojdimo naprej, kratkost pisma ne dopušča, da bi se dlje mudili ob posameznih vprašanjih. Isti Matej⁵³ pravi:

Vse to se je zgodilo, da bi se izpolnilo, kar je Gospod rekel po preroku: Glej, devica bo nosila in rodila sina in imenovali ga bodo Emanuel.

Septuaginta to prevaja:

Glej, devica bo spočela in rodila sina in imenovali ga boste⁵⁴ Emanuel.

⁴⁹ Jk 3, 2.

⁵⁰ Mt 2, 23.

⁵¹ Iz 11, 1.

⁵² V nekem drugem spisu Hieronim cel problem razloži podrobneje – vzrok je v različni izgovarjavi hebrejskih besed za 'koreniko' (*naser*, *per sade litteram*) in 'Nazarečana' (*per zain ... elementum*): »... vedeti je treba, da se beseda *naser* tukaj piše s črko *cade*; njenega zvoka se v latinščini ne da izraziti, ker je nekje med *z* in *s*. Je namreč sičnik, izgovarja se s stisnjenimi zobmi, ki se jih jezik komajda dotika; s *t* črko se piše tudi mesto Sion. Nazarečani pa, ki jih Septuaginta prevaja kot 'posvečene' in Simah kot 'ločene', se vedno pišejo s prvino *zajin*.« (... *sed sciendum quod hic 'naser' per sade litteram scribatur, cuius sonum inter z et s Latinus sermo non exprimit. Est enim stridulus, et strictis dentibus vix linguae impressione profertur; ex qua etiam Sion urbs scribitur. Porro Nazaraei, quos LXX sanctificatos, Symmachus separatos transtulerunt, per zain semper scribuntur elementum.*)

⁵³ Mt 1, 22-23.

⁵⁴ V grškem prevodu je še drugače: καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, in imenoval(a) ga boš Emanuel.

Če bi malenkostno prereševali besede, gotovo ni eno in isto *nosila* ali *spočela*, niti *bodo* ali *boste*. Potem pa spet v hebrejščini beremo takole:

Glej, devica bo zanosila in rodila sina in imenovala ga bo Emanuel.

Ne Ahaz,⁵⁵ ki je bil obtožen nezvestobe, ne Judje,⁵⁶ ki kasneje niso hoteli priznati Gospoda; imenovala ga bo, pravi, ona sama, ki bo zanosila, devica sama, ki bo rodila. Pri istem evangelistu beremo,⁵⁷ kako se je Herod ob prihodu modrih vznemiril, zbral pismouke in velike duhovnike ter pri njih poizvedoval, kje je rojen Kristus, oni pa so odgovorili:

V Betlehemu Juda, kajti takole je pisano pri preroku: In ti, Betlehem, deželja Judova, nikakor nisi najmanjši med Judovimi voditelji; iz tebe bo namreč izšel vodnik, ki bo vladal moje ljudstvo Izraela.

Septuaginta to prevaja takole:

In ti, Betlehem, hiša Efráta; preneznaten si, da bi bil med Judovimi tisoči; iz tebe mi vzide on, ki bo prvi v Izraelu.

Če boš videl hebrejsko besedilo, te bo še bolj presenetilo, kako zelo se razlikujeta Matej in Septuaginta v besedah in vrstnem redu. Takole piše:

In ti, Betlehem Efráta, majhen si med Judovimi tisoči; iz tebe mi vzide on, ki bo vladar v Izraelu.

Po korakih presodi, kaj je naredil evangelist. *In ti, Betlehem, deželja Judova:* namesto *deželja Judova* je v hebrejščini *Efráta*, v Septuaginti pa *hiša Efráta*. *Nikakor nisi najmanjši med Judovimi voditelji:* v Septuaginti beremo *preneznaten si, da bi bil med Judovimi tisoči*, v hebrejščini *majhen si med Judovimi tisoči*, in če mesto primerjamo s Septuaginto in hebrejskim besedilom, je pomen pravzaprav nasproten. Evangelist namreč pravi, da ni neznan med Judovimi voditelji, kot bi po površini bil: Resda si majhen in neznan, vendar mi iz tebe, majhnega in neznatnega, izide Izraelov voditelj, po apostolovih besedah.⁵⁸

Bog je izbral slabotnost sveta, da bi zmedel tisto, kar je močno.

In tudi to, kar sledi, *ki bo vladal* – oziroma *ki bo pasel* – *moje ljudstvo Izraela*, je pri preroku več kot očitno drugače.⁵⁹

IX. Tega ne razkrivam zato, da bi dokazoval neresničnost pri evangelistih – kot to počnejo brezbožneži, Celz, Porfirij in Julijan, – temveč da bi doka-

⁵⁵ Kot če bi brali *καλέσεις* / *vocabis*.

⁵⁶ Kot če bi brali *vocabunt*.

⁵⁷ Mt 2, 3-6.

⁵⁸ 1 Kor 1, 27.

⁵⁹ Vrsto primerov iz Matejevega evangelija Hieronim zaključí z najbolj presenetljivim, kjer se besedilo ne ujema niti s Septuaginto niti s hebrejskim izvirnikom. V komentarju k Miheju predlaga za problem resnično subtilno rešitev: ne smemo pozabiti, da v evangeliju tu ne govori Matej, temveč veliki duhovniki in pismouki, Matej jih samo nalašč posmehljivo citira v njihovi nenatančnosti. Hkrati omeni tudi bolj prozaično možnost: Matej pač ni citiral po knjigah, temveč po spominu.

zal nevednost pri mojih kritikih in od njih dosegel, da mi bodo pri navadnem pismu dopustili to, kar bodo hočeš nočeš morali dopustiti apostolom pri Svetem pismu. Marko, Petrov učenec, začne svoj evangelij takole:⁶⁰

Začetek evangelija Jezusa Kristusa, kakor je zapisano pri preroku Izaiju: Glej, pošiljam svojega glasnika pred tvoje obličje, ki bo pripravil tvojo pot. Glas vpijočega v puščavi: pripravite pot Gospodu, zravnajte njegove steze.

Ta primer je očitno sestavljen po dveh prerokih, po Malahiju in po Izaiju. Prvi del, ki pravi:

Glej, pošiljam svojega glasnika pred tvoje obličje, ki bo pripravil tvojo pot, je na koncu Malahija,⁶¹ drugega pa, ki gre takole:

Glas vpijočega v puščavi,

in tako naprej, beremo pri Izaiju.⁶² In kako, da Marko takoj na začetku svoje knjige napiše:

Kakor je napisano pri preroku Izaiju: Glej, pošiljam svojega glasnika, kar, kot rečeno, ni napisano pri Izaiju, ampak pri Malahiju, zadnjem izmed dvanajstih prerokov? Kar naj nevedna predrznost reši to preprosto vprašanje, pa bom tudi jaz prosil odpuščanja zaradi zmote. Isti Marko⁶³ kaže Odrešenika, ki pravi farizejem:

Ali niste nikoli brali, kaj je storil David, ko je bil v stiski in je bil lačen sam in njegovi tovariši? Kako je ob času velikega duhovnika Abjatarja stopil v Božjo hišo in jedel položene hlebe, ki jih smejo jesti samo duhovniki?

Brali smo Samuela – oziroma Knjigi kraljev, kot ima naslov v Septuaginti, – in tam kot duhovnik, ki ga je potem skupaj z drugimi duhovniki na Savlov ukaz ubil Doég, ni napisan Abjatar, ampak Ahimeleh.⁶⁴ Pojdimo naprej, k apostolu Pavlu. Korinčanom piše:⁶⁵

Ko bi namreč spoznali, ne bi Gospoda veličastva nikoli križali. Toda, kakor je pisano: Česar oko ni videlo in uho ni slišalo in kar v človekovo srce ni prišlo, kar je Bog pripravil tistim, ki ga ljubijo.

Nekateri imajo pri tem mestu navado upoštevati čenčanja apokrifov⁶⁶ in

⁶⁰ Mk 1, 1-3.

⁶¹ Mal 3, 1.

⁶² Iz 40, 3.

⁶³ Mk 2, 25-26.

⁶⁴ 1 Sam 21; prim. tudi 1 Sam 22, 18.

⁶⁵ 1 Kor 2, 8-9.

⁶⁶ *Apocryphorum deliramenta*: pri težavnih mestih Hieronim – za razliko od Origena, ki kanona ni imel za ostro zamejenega – nikoli ne upošteva apokrifov, njegova opora je predvsem *Hebraica veritas*. Ob prevajanju Svetega pisma tako razmišlja: »Kje to piše? Septuaginta tega nima, apokrifov pa Cerkev ne pozna. Treba se je torej vrniti k Hebrejcem, odkoder govori Gospod in odkoder jemljejo zglede učenci.« (*Ubi scriptum est? Septuaginta non habent, apocrypha nescit Ecclesia; ad Hebreos igitur revertendum est, unde et Dominus loquitur et discipuli exempla praesumunt.*)

govorijo, da je pričevanje navedeno po Elijevem razodetju, pri Izaiju pa v hebrejščini beremo takole:

Od vekomaj niso slišali niti z ušesi zaznali. Bog, razen tebe oko ni videlo, kar si pripravil tistim, ki te pričakujejo.

Septuaginta to prevaja čisto drugače:

Od vekomaj nismo slišali niti niso naše oči videle Boga razen tebe in tvoja dela so resnična in usmiljen boš do tistih, ki te pričakujejo.

Razumeli smo, odkod je vzel pričevanje, pa vendar apostol ni prevajal besede za besedo, temveč je njihov smisel *paraphrastikōs*⁶⁷ podal z drugimi izrazi. V pismu Rimljanom⁶⁸ navaja isti blaženi apostol primer iz preroka Izaija,⁶⁹ ki pravi:

Glej, na Sionu bom postavil kamen spotike in skalo pohujšanja.

To je drugače kot v starem prevodu, vendar se ujema s hebrejskim izvirnikom. V Septuaginti je pomen namreč nasproten:

Ne boste se izkazali za kamne spotike, niti za skale podrtije.

Hkrati se je tudi apostol Peter strinjal s hebrejskim besedilom in s Pavlom, ko je napisal takole:⁷⁰

Tistim pa, ki ne verujejo, kamen spotike in skala pohujšanja.

Iz vsega tega je očitno, da so apostoli in evangelisti pri prevajanju Stare zaveze iskali smisel, ne besed, in si niso preveč belili glave z vrstnim redom in besediščem, ko je bila stvar enkrat jasna razumu.

X. Učenec apostolov in evangelist Luka piše,⁷¹ kako je prvi Kristusov mučenec Štefan pripovedoval v judovskem zboru:

S petinsedemdesetimi dušami se je Jakob preselil v Egipt in tam umrl, kakor tudi naši očetje. Prenesli so jih v Sihem in jih položili v grob, ki ga je Abraham za srebrn denar kupil od sinov Hemórja, ki je bil Sihemov sin.

To mesto najdemo v Genezi⁷² čisto drugačno, da je namreč Abraham kupil dvojno votlino⁷³ in polje okrog nje s štiristo didrahmami srebra⁷⁴ od Hetejca Efróna, Cohárjevega sina,⁷⁵ in v njej pokopal svojo ženo Saro. In v isti knjigi potem beremo,⁷⁶ kako se je Jakob vrnil iz Mezopotamije s svojima

⁶⁷ *παρὰφραστικῶς*: s pomočjo parafraze. Na tem mestu pomeni Hieronimu parafraza le nekaj takega kot »pojasnilni opis«, uporabljal pa jo je tudi v negativnem pomenu kot oznako za preveč svobodno prevajanje (*παρὰφραστῆς* je tako negativno nasprotje k *interpretēs*).

⁶⁸ Rim 9, 33.

⁶⁹ Iz 8, 14.

⁷⁰ 1 Pt 2, 7-8.

⁷¹ Apd 7, 14-16.

⁷² 1 Mz 22.

⁷³ *Speluncam duplicem*: 1 Mz 23, 9.17.19.

⁷⁴ 1 Mz 23, 16 govori pravzaprav o štiristo šeklih srebra.

⁷⁵ 1 Mz 23, 8.

⁷⁶ 1 Mz 33, 18-20.

ženama in s sinovi ter postavil kolibo pred Salemom, sikimskim mestom, ki je v kanaanski deželi. Tam je prebival in od Hemórja, Sihemovega očeta, za sto jagnjet kupil kos polja, kjer je imel šotore, postavil tam oltar in molil k Izraelovemu Bogu. Abraham votline ni kupil od Hemórja, Sihemovega očeta, ampak od Efróna, Cohárjevega sina; tudi pokopan ni v Sihemu, ampak v Hebrónu, ki se mu napačno pravi tudi Arbok.⁷⁷ Dvanajst očakov pa ni pokopanih v Arboku, temveč v Sihemu,⁷⁸ kjer polja ni kupil Abraham, temveč Jakob. Rešitev tega preprostega vprašanja razlagam zato, da bi moji obrekovalci preudarili in doumeli, da pri Svetem pismu ni treba razmišljati o besedah, ampak o smislu.⁷⁹ Enaindvajseti⁸⁰ psalm se v hebrejščini začne s tem, kar je rekel Gospod na križu:

Elí, Elí, lemá sabahtáni,

kar pomeni:

Moj Bog, moj Bog, zakaj si me zapustil?

Naj razložijo, zakaj so prevajalci Septuaginte dali vmes še: *ozri se name*. Prevledli so namreč takole:

Bog, moj Bog, ozri se name, zakaj si me zapustil?

Odvrnili bodo, da smisel nič ne trpi, če sta zraven dve besedi. Potem naj pa priznajo, da tudi jaz ne ogrožam cerkvenega obstoja,⁸¹ če zaradi naglega narekovanja kakšno besedo izpustim!

XI. Predolgo bi trajalo, če bi zdaj tu razlagal, koliko so prevajalci Septuaginte dodali iz svojega in koliko so izpustili; vse to je v cerkvenih prepisih zaznamovano z óbeli in asteríski.⁸² Temu recimo, kar beremo pri Izajju,⁸³

blažen tisti, ki ima seme na Sionu in domače v Jeruzalemu,

se Hebrejci običajno samo smejiijo, prav tako tudi stavku po opisu razvrata pri Amosu:⁸⁴

Mislíli so, da te stvari stojíjo, ne pa, da bežíjo.

⁷⁷ Joz 14, 15; 15, 54; 20, 7.

⁷⁸ Joz 24, 32.

⁷⁹ Hieronim počasi pokaže problem v vsej kompleksnosti; stavek je zato antiteza k prejšnji trditvi v 5, 2, da je v Svetem pismu skrivnost že besedni red.

⁸⁰ Ps 22 (21).

⁸¹ Ker ne gre za dogmatična vprašanja, temveč za komaj pomembne slogovne posebnosti.

⁸² Gre za tekstnokritični znamenji; raženj ali *óbelos* (ὄβελος) je že od aleksandrijskih filologov dalje zaznamoval nepristno, odvečno mesto v besedilu (grafično: ÷). V nasprotju z njim kaže zvezdica ali *asteriskós* (ἀστειρισκός) na pristnost spornega mesta (grafično: *). Oba izraza sta leta 1959 iz tekstnokritične ropotarnice potegnila René Goscinny in Albert Uderzo; njuni personificirani inačici, Asterix in Obelix, sta danes znani po vsej Evropi.

⁸³ Iz 31, 9. Hebrejsko besedilo je povsem drugačno: *Gospod, ki ima ognjišče na Sionu, peč v Jeruzalemu.*

⁸⁴ Am 6, 5 – v hebrejščini spet drugače: *Mislíjo, da igrajo na glasbila kakor David.*

Res gre tu za retorični občutek, za pravo tulijansko deklamacijo; ampak kaj naj potem storimo s knjigami v izvirniku, kjer teh in drugih podobnih stvari ne najdemo? Če bi se trudil naštetih vse, bi to zahtevalo neskončno število knjig. O tem, kar so izpustili, pričajo po eni strani asteriski, kot sem rekel, po drugi pa naš prevod, če ga bo marljivi bralec primerjal s starim. Pa vendar je prav, da se je Septuagintin prevod v cerkvah obdržal, ker je bil prvi in je nastal še pred Kristusovim prihodom, in ker so ga uporabljali apostoli, kjer se seveda ne razlikuje od hebrejskega izvirnika. In prav je tudi, da smo zavrgli Akvila, prekrščenca in samovoljnega prevajalca,⁸⁵ ki ni skušal prenašati le besed, temveč celo njihove etimologije. Kdo pa lahko bere ali razume, če je namesto *žito*, *vino* in *olje*⁸⁶ napisano *chéuma*, *opōrismós* in *stilpnótes*, kar bi se po naše lahko reklo tudi *iztok*, *sadežnost* in *lesketanje*? Ali pa to, da *kakozēlōs*⁸⁷ prevaja tudi zloge in črke; ker hebrejščina ne pozna samo člena, ampak tudi predčlen, napiše

syn ton ouranón kái syn tēn gēn,

česar grščina in latinščina nikakor ne preneseta.⁸⁸ Tak primer lahko najdemo tudi za naš jezik. Koliko stvari je v grščini dobro povedanih, pa v latinščini ne zvenijo prav, če jih prevedemo dobesedno, in obratno, ki ugaajajo pri nas in so moteče pri njih, če se prevaja celo besedni red!

XII. Da pa se izognem neskončnemu naštevanju in ti pokažem, najbolj krščanski med vsemi plemiči in najbolj plemeniti med kristjani, kakšne vrste so poneverbe, ki jih očitajo prevodu pisma, bom navedel začetek tega pisma hkrati z grškim izvirnikom. Iz enega zločina bodo tako razvidni tudi ostali.

*Édei hemás, agapété, mē tēi oiēsei tōn klērōn phēresthai,*⁸⁹

⁸⁵ Latinsko: *contentiosus interpres*. Hieronim pa ima posluš tudi za drugo stran medalje, saj v enem izmed pisem pove ravno nasprotno: »Akvila namreč, ki je prevajal besedo za besedo – ne zelo samovoljno, kot mislijo nekateri, temveč zelo marljivo.« (*Aquila namque, qui non contentiosius, ut quidam putant, sed studiosius verbum interpretatur ad verbum.*)

⁸⁶ Akvila je včasih uporabljal nenavadne izraze za vsakdanje stvari, tako tudi *χεῦμα*, *σιλιπνότης* in *ὀπωρισμός*.

⁸⁷ Nepravilno, neokusno (*κακοζήλως*); prim. 5, 5.

⁸⁸ Hebrejski samostalnik ni poznal samo člena (*ἄρθρον*), temveč tudi prvino, ki jo Hieronim imenuje *predčlen* (*πρόαρθρον*). Pri zgornjem prevodu gre za neidiomatično prevajanje hebrejskega *eth* pred predmetom, ki se ne ozira na grški sklonski sistem in hebrejski *eth hasschama'im we eth haarès* (1 Mz 1, 1) prevaja kot *σὺν τὸν οὐρανὸν καὶ σὺν τῇν γῆν*, torej »(V začetku je Bog ustvaril) z nebo in z zemljo.«

⁸⁹ Prevodu Epifanijevega stavka Ἔδει ἡμᾶς, ἀγαπητέ, μὴ τῇ οἰήσει τῶν κλήρων φέρεσθαι so nasprotniki očitali troje: napačno rabo superlativa *dilectissimus* (ki je v resnici povsem sprejemljiva, saj je superlativ v latinščini zlasti v nagovorih precej obledel), napačen prevod besede *οἰησις* s *superbia* namesto z *aestimatio* (čeprav pomenska razlika med *οἰησις* – *aestimatio*, *arbitrium*, in *οἴημα* – *tumor*, *superbia*, v grščini komajda obstaja, LSJ navaja za obe besedi pomena *opinion* in *self-conceit*) ter zelo svoboden prevod zadnjega dela stavka.

kar sem prevedel takole:

*Predragi, duhovniške časti bi ne smeli zlorabiti za prevzetnost.*⁹⁰

»Glejte,« pravijo, »kolikšna prevara v eni sami vrstici! Za začetek pomeni *agapētós dragi* in ne *predragi*; potem je *óïēsis spoštovanje*, ne pa *prevzetnost* – saj ni rekel *oiēmati*, ampak *oiēsei*; eno pomeni nadutost, drugo pa gospostvo; in celotno nadaljevanje,

duhovniške časti bi ne smeli zlorabiti za prevzetnost,

je iz tvojega. « Kaj praviš, opora učenosti in Aristarh⁹¹ našega časa, ki razsojaš o vsakem pisanju? Smo se torej zaman toliko časa izobraževali in *večkrat roké molili pod šibo*?⁹² Potopili smo se, čim smo prišli iz pristanišča.⁹³ Motiti se je človeško, zmoto priznati pa je lastnost modrega; zato me prosim popravi, učitelj, kakršenkoli kritik že si, in prevedi dobesedno. »Takole bi moral reči,« pravi:

*Mi bi, dragi, ne smeli biti zanešeni od spoštovanja duhovnikov.*⁹⁴

To pa je Plavtov jezik, to je atiška lepota, ki se lahko, kot se reče, kosa z govoricco Muz! Na meni se je izpolnilo znano ljudsko reklo: Kdor pošilja v boj vola, je vrgel denar skozi okno.⁹⁵ Ampak tega ni kriv tisti, ki kot lutka na vrvi nastopa v predstavi nekoga drugega,⁹⁶ temveč njegovi učitelji, ki ga za velik denar niso naučili ničesar. Nobenega kristjana ne grajam zaradi nevesčega jezika; samo želim si, da bi poznali Sokratov izrek: Vem, da nič ne vem, in izrek drugega modreca: Spoznaj samega sebe! Nikoli nisem spoštoval besedne zarobljenosti, spoštoval pa sem sveto preproščino:⁹⁷ kdor pravi, da z jezikom posnema apostole, naj jih prej posnema z življenjem. Preproščino njihove govornice je opravičevala njihova velika svetost in Aristotelove silogizme ter prebrisane Hrizipove ostroumnosti je ovrgel⁹⁸ od

⁹⁰ Latinsko: *Oportebat nos, dilectissime, clericatus honore non abuti in superbiam.*

⁹¹ Aristarhova učenost je bila zlasti na področju tekstne kritike pregovorna.

⁹² Citat iz Juvenala pomeni toliko kot 'tudi mi smo hodili v šolo'.

⁹³ Citat iz Kvintilijana: *Pessimus certe gubernator qui navem dum portu egreditur impedit.*

⁹⁴ Latinsko: *Oportebat nos, dilecte, non aestimatione clericorum ferri.*

⁹⁵ *Crescendo* pri obračunu s kritiki: Hieronim niza v razkazovanju svoje učenosti en citat za drugim. Reklo *oleum perdit et inpensas, qui bovem mitit ad ceroma* se s prvim delom navezuje na Plavta ali Cicerona.

⁹⁶ Latinsko: *cuius sub persona alius agit tragoediam*: lutka je tukaj spet Rufin, drugi pa najbrž škof Janez iz Jeruzalema.

⁹⁷ Znana besedna zveza *sancta simplicitas*, ki jo tradicija pripisuje Janu Husu ob pogledu na pobožno ženico, ki je hotela prispevati poleno k njegovi grmadi, se v književnosti prvič pojavi prav na tem mestu. Hieronim jo uporablja brez vsakršnega ironičnega prizvoka; z njo opravičuje jezikovno in slogovno nedodelanost pri krščanskih piscih.

⁹⁸ Hieronimov odnos do filozofov je večinoma negativen: kot številni drugi krščanski pisci od Tertulijana naprej ima pogansko filozofijo predvsem za vir, iz katerega črpajo svoje argumente heretiki: »Eden izmed naših <sc. Tertulijan> lepo pove: filozofi, očaki heretikov, so čistost Cerkve zamazali s sprevrženim naukom.« (*Pulchre quidam nostrorum ait: philosophi, patriarchae haereticorum, Ecclesiae puritatem perversa maculavere doc-*

mrtvih vstali. Smešno pa je, če se kdo izmed nas sredi Krezovih zakladov in Sardanapalovih užitkov ponaša s preproščino; to je tako, kot da bi se razbojniki in najrazličnejši zločinci delali učenjake in bi krvavih mečev ne skrivali za drevesnimi debli, temveč za filozofskimi knjigami.

XIII. Presegel sem že običajno dolžino za pismo, nisem pa presegel meje svoje jeze. Čeprav me dolžijo potvarjanja in me ženičke⁹⁹ cefrajo med svojimi kolovrati in statvami, se bom zadovoljil s tem, da zločin operem, in ne bom obtoževal nazaj. Zato vse prepuščam tvoji presoji; preberi si omenjeno pismo, tako v grščini kot v latinščini, in pri priči ti bodo jasne otročarije in iz trte izvita javkanja mojih obtoževalcev. Sam bom zadovoljen s tem, da sem poučil dragega prijatelja, ki v tišini celice čaka le na sodni dan.¹⁰⁰ Sicer pa bi, če bi se dalo, divjanju nasprotnikov navkljub raje kot filipike v slogu Demostena in Tulija pisal komentarje k Svetemu pismu.

trina.) Na sodni dan bo filozofsko argumentiranje zato brez učinka: »Bedaka Platona bodo odpeljali, skupaj z njegovimi učenci; Aristotelu tudi argumenti ne bodo pomagali. Takrat se boš veselil ti, podeželan in siromak, smejal se boš in govoril: 'Glejte, moj križani Bog, glejte, sodnik, ki je povit v plenice jokal v jasliah.'« (*Adducetur et cum suis stultus Plato discipulis; Aristoteli argumenta non proderunt. Tunc tu rusticanus et pauper exultabis, ridebis et dices: 'Ecce crucifixus Deus meus, ecce iudex, qui obvolutus pannis in praesepio vagiit.'*) – Vsej tej strogosti navkljub pa je za Hieronima značilno, da v antični filozofiji vendar najde tudi zrno resnice. Akademike in peripatetike (*quos Tullius sequitur*) na nekem mestu pozdravlja kot zaveznike proti heretikom, drugje pa poudarja celo ujemanje stoiškega in krščanskega nauka (... *stoici, qui nostro dogmati in plerisque concordant*).

⁹⁹ Čeprav se Hieronim tukaj med vrsticami ponorčuje iz žensk, ki razpravljajo o teologiji, je njegov odnos daleč od kakšne mizoginije: vrsta njegovih pisem je naslovljenih na ženske, dve (svetniška vdova *Paula* in njena učena hčerka *Eustochium*) pa sta mu celo sledili iz Rima v Palestino in v Betlehemu s lastnimi sredstvi ustanovili svoj samostan, blizu katerega se je nato naselil tudi sam.

¹⁰⁰ Značilno menihovo opravilo je vsakodnevna *meditatio mortis et iudicii*, premišljevanje smrti in sodbe. Hieronim v zaključni kadenci namiguje na to, da bo – ne glede na vse napore zoprnikov – poslednja sodba dala prav njemu.